
KULTURA KORIŠĆENJA SLOBODNOG VREMENA

MSc Goran Pljakić, Visoka škola strukovnih studija za vaspitače, Kruševac

Sažetak

Čovek, kao društveno biće, mora se konstantno menjati kroz usvajanje i kreiranje novih tekovina savremene civilizacije. Da bi to uopšte bilo moguće, pojedinac mora svoje slobodno vreme organizovati tako da ono bude u funkciji njegovog permanentnog razvoja.

U ovom radu, autor je analizom relevantne literature ustanovio da je uloga pojedinca tokom slobodnog vremena u današnjem društvu uglavnom svedena na ulogu potrošača. Ustanovljeno je da se eminentni stručnjaci slažu sa činjenicom da potreba za razvijanjem i ostvarivanjem ličnosti putem kreativnog izražavanja, kroz aktivno učestvovanje u porodičnim, društvenim, sportskim i drugim aktivnostima, ima sve manje mogućnosti za ispoljavanje i razvoj. Masovna potrošačka kultura promoviše „na sav glas“ potrošnju šunda i kiča, čime se ispoljava dominacija predmeta u vrednosnim orijentacijama, a istinske kulturne vrednosti zauzimaju sve niže mesto. Slobodno vreme, kao jedan od ključnih činilaca razvoja mladih, mora biti u funkciji osposobljavanja ličnosti za kritičko sagledavanje kulturnih vrednosti, ali i za vlastitu konzumaciju kulture, te participaciju i stvaralaštvo u sferi kulture.

Ključne reči: Društvene okolnosti, Kultura, Slobodno vreme, Potrošači, Masovna kultura.

CULTURE OF USE LEISURE TIME

Abstract

A man, as a social being, has to change constantly through the adoption and creation of new achievements of modern civilization. To even make it possible, one must organize one's time so that it is put in function of one's permanent development.

The author has found, by analysing relevant literature, that the role of the individual in the leisure time in today's society is largely reduced to the consumer role. It was found that the eminent experts agree with the fact that the need for personal development and self-realisation through creative expression, which includes active participation in family social, sports and other activities, is given less opportunity for expression and development. The mass consumer culture vocally promotes consumption of trash and kitsch, which is reflected in the dominance of objects in the system of value, while the genuine cultural values are depreciated. Leisure time, as one of the key factors to the development of young people, must be in function of making a person capable to critically evaluate cultural values, but also their own cultural consumption, participation and creativity in the cultural sphere.

Keywords: Social circumstances, Culture, Leisure time, Consumers, Mass culture

TIMS Acta (2013) 7, 163-170

Uvod

Živimo u revolucionarnom dobu, u vremenu kada je najveći broj ljudi, i to pretežno mladih, suočen sa izazovima i zahtevima velikih promena, kao što su se suočavali mislioci 18. veka sa proizvodima industrijske revolucije: mobilnošću ljudi, mehanizacijom koja je menjala osnove zapošljavanja, urbanizacijom, transformacijom strukture rada, socijalnog života, učenja itd. Velike korporacije novog doba (New Age) razvile su do savršenstva mehanizme za vođenje i usmeravanje društva, gde će pojedinac misliti i delovati prema identičnim kolektivnim obrascima ponašanja. U takvim uslovima, smisao čovekove slobode i stvaralaštva doveden je u nedoumicu.

Prema Markuzeu, nametanje volje pojedincima i manipulacija čovekom ima sve racionalnije oblike tako da je sve teže suprotstaviti mu se. Kako „represivno upravljanje društvom postaje racionalnije, produktivnije i totalnije, to je manje moguće zamisliti sredstva i načine kojima bi ljudi mogli slomiti svoje sužanjstvo i zadobiti vlastito oslobođenje“ (Markuze, 1989). Proizvod svega toga je čovekovo snažno osećanje da je njegov individualni život „nebitan događaj“. Osećanje bespomoćnosti i sopstvenog besmisla, koje munjevit promene čine još dramatičnijim, ne izazivaju samo anksioznost i uznemirenost, već i jednu autodestruktivnu aktivnost osujećenog čoveka.

U takvom društvenom kontekstu, pojedincu se kao kompenzacija za duhovno siromaštvo, koje je proizvod opšteg stanja u društvu, nameće „hedonizam“ kao vid nove ideologije. Međutim, jasno je da „trenutna zadovoljstva ne mogu da nadoknade ono što dosada i praznina egzistencije ostavljaju za sobom“ (Božović, 1975).

Savremeni stil života, vršeći permanentan uticaj na pojedinca, zapravo primorava usamljenu jedinku da se uklopi u postojeće „društvene šablone“ tako što će nekritički koristiti bilo kakva sredstva, samo da su efikasna i profitabilna, tj. da omogućuju trenutno zadovoljenje osnovnih potreba. Naravno, tom prilikom se ne vodi računa o stvarnim kulturnim vrednostima, štaviše, one se ismevaju i izvrgavaju ruglu zbog svoje, navodne, uzaludnosti. Taj proces se odvija vrlo efikasno, jer u „hipnotisanoj svesti“ današnje omladine

materijalizam i surovi realizam, izraženiji su nego ikada. Takođe, savremene promene prate, kao što je već pomenuto, psihička napetost i anksioznost, a što dodatno olakšava promene vrednosnih orijentacija pojedinca prema spoljašnjem svetu. U jednoj takvoj, možemo slobodno reći konfuznoj stvarnosti, čovek „bira ono što je izvan rizika i izvan odgovornosti“ (Božović, 1975). budući da ga takva aktivnost izoluje od sveta koji ga asocira na prinudu i nesigurnost. Zapravo, želimo reći da se pojedinac odvajanjem od sveta želi odvojiti od tih teskobnih osećanja bar na kratko, a što će mu omogućiti bar privremeno psihološko olakšanje. Jedina šansa da zadovolji tu potrebu, pojedincu se pruža tokom perioda slobodnog vremena.

Slobodno vreme kao produkt novih društvenih okolnosti

U ovom periodu tranzicije i konstantnih društvenih promena, da bi obezbedio finansijsku stabilnost sebi i svojoj porodici, čovek je često primoran da profesiji posveti mnogo više vremena i uloži više truda, nego što bi to činio u jednom stabilnom ekonomskom sistemu. Međutim, činjenica je da taj problem ima manji broj ljudi, a da je sa pomenutim društvenim promenama naišao talas nezaposlenosti, koji je pogodio širi deo populacije. Takvo stanje u društvu ima za posledicu višak slobodnog vremena koje se neadekvatno koristi, a pre svih mladi su pogođeni ovim problemom. Tako, Ganter i Mur (Gunter & Moor, 1975; prema: Stepanović i saradnici, 2009) slobodno vreme vide kao „proizvod postindustrijske ere“ i navode da su mladi upravo njen produkt, tvrdeći da se mladost i ponašanje mladih gotovo u potpunosti mogu definisati vremenom oslobođenim od obaveza“. Međutim, treba napomenuti da je način na koji pojedine potkulturne grupe mladih provode slobodno vreme pod velikim uticajem načina života odraslih, koji predstavljaju određenu zajednicu. Između ostalog, možemo reći da i društveni položaj odraslih ima uticaja na sadržaje slobodnog vremena mladih.

Mnoga istraživanja, koja su sprovedena na temu slobodnog vremena, pokazala su da masa, dobivši slobodno vreme, zapada u dosadu, tako da se čak slobodno vreme i poistovećuje sa dosadom. Tada se kao glavni problem javlja pitanje „kako potrošiti, kako ubiti slobodno vreme?“ (Božović, 1975), a sam problem još

više dobija na težini, budući da „ubijanje“ vremena u isto vreme znači i ubijanje ličnosti. Zato nije čudo što mladi sve češće slobodno vreme „troše“ na nestvaralačke aktivnosti, koje nemaju nikakvu funkciju za njihov dalji razvoj, pa su i pojave poremećaja u socijalnom ponašanju sve češće. Tako mladi, zbog nezadovoljstva postojećim stanjem u društvu, manifestuju različite oblike asocijalnog ponašanja. Ovakve konstatacije potvrđuje i istraživanje Jelice Petrović i Marije Zotović (2010) Isti ili drugačiji: slobodno vreme mladih u Vojvodini i u svetu. Autorke su, na reprezentativnom uzorku od 1103 učenika srednjih škola iz gradova i sela AP Vojvodine, utvrdile da tokom slobodnog vremena postoji učestalost rizičnih oblika ponašanja (pušenje, upotreba alkohola i marihuane...).

Ključ za rešavanje ovog problema treba tražiti u pedagoški osmišljenoj organizaciji slobodnog vremena mladih, tj. izgrađivanju kulture korišćenja slobodnog vremena. Škola, kao osnovna vaspitno-obrazovna institucija, mora preuzeti važnu ulogu da u saradnji sa roditeljima i drugim vaspitnim organizacijama pruži pomoć mladima u „pronalaženju sebe i svog smisla“. Možemo reći da je slobodno vreme ispunilo svoje funkcije i doprinelo razvoju mlade osobe samo onda kada postane prostor u kojem se mlad čovek oseća svojim, zadovoljenim i ostvarenim, u kojem je spontan, jednostavan i prirodan“ (Grandić & Letić, 2009).

Određenje pojma slobodnog vremena

Neosporno je shvatanje savremenih teoretičara da je slobodno vreme izuzetno bitna pojava modernog doba, tako da je potpuno „besmisleno, a i nemoguće pokušavati odvojiti fenomen iz konteksta u kojem je ponikao i postoji“ (Martinić, 1977), te ga posmatrati kao autonomnu sferu nezavisnu od ostalih društvenih procesa. Dakle, neophodno je sagledati ga kao jedan dinamičan proces koji „unosí nove dimenzije u ljudsku zajednicu i izaziva velike promene“ (Martinić, 1977), poput onih promena u samoj svesti ličnosti. Slobodno vreme, sa jedne strane ono je „fenomen, entitet kojeg stručnjaci izdvajaju od ostalih sfera života da bi ga lakše proučavali, [...] a sa druge strane, u našem svakodnevnom životu ga doživljavamo kao nešto posebno, često idealizovano, a da pri tom zaboravljamo kako načini

naših aktivnosti u slobodnom vremenu zavise od našeg života uopšte“ (Poštrak, 2007).

Na osnovu pregleda literature, možemo zaključiti da je pojam slobodnog vremena mnogoznačan i neodređen. Zapravo, postoji veliki broj društvenih nauka koje pokušavaju da definišu ovaj pojam, pri čemu svaka sagledava problematiku iz svog ugla. Međutim, ne postoji samo razmimoilaženje u određenju pojma između pojedinih nauka, već postoje različita određenja i u okviru jedne nauke – u našem slučaju pedagogije. Brane Mikanović (2010) je, analizirajući različita određenja pojma slobodnog vremena, uočio da se taj pojam često izjednačava sa pojmom „dokolice“ što je naravno apsurdno, jer je slobodno vreme „forma i spoljašnji izraz tog dela vremena, dok se dokolica odnosi na sadržinu slobodnog vremena i njegov cilj“ (Mikanović, 2010).

Neophodno je napomenuti koje su uloge slobodnog vremena kako bi bliže odredili ovaj pojam. Ovde ćemo pomenuti tri, prema mišljenju Dimazijea, a i većine stručnjaka, najbitnije funkcije slobodnog vremena:

1. Odmor - čija je svrha jasna, a odnosi se na otklanjanje psihičkog ili fizičkog umora;
2. Razonoda - koja pojedincu služi da se zabavi i oslobodi monotonije;
3. Razvoj ličnosti - koja je u suštini i najbitnija i najteže ostvariva uloga (Dumazdier, 1966; prema: Todorović, 1978). Kako navodi Mikanović (2010) „to je proces za samorealizaciju ličnosti, za razvijanje stvaralačkog ponašanja dece i mladih“.

Najveći problem u našem društvu, u pogledu slobodnog vremena, je taj što mladi slobodno vreme uglavnom koriste za odmor i razonodu, dok je razvoj ličnosti velikim delom zapostavljen. Tako, najbitnija uloga slobodnog vremena ne biva realizovana, te umesto progressa imamo regres u razvoju mladih.

Pored najbitnijih uloga slobodnog vremena, treba uzeti u obzir i osnovnu odrednicu koja se odnosi na slobodu pojedinca u izboru oblika, sadržaja i aktivnosti slobodnog vremena. Dragan Ješić i Nada Kačavenda-Radić istakli su da slobodno vreme ima sledeća ključna obeležja:

- a) imanentno je ljudska odlika;
- b) posmatramo ga kao integralni deo čovekovog vremena;

- c) vezujemo ga za određene aktivnosti;
- d) to je funkcionalno svrshodno vreme;
- e) postoje razlike u korišćenju slobodnog vremena između dece i odraslih;
- f) pretpostavlja relativnu slobodu izbora;
- g) loše osmišljeno slobodno vreme vodi ka negativnim pojavama;
- h) važan je uticaj količine uticaja i sadržaja u slobodnom vremenu (Ješić, 2000; Kačavenda-Radić 1987; prema: Mikanović, 2010).

Na osnovu iznesenih činjenica, može se zaključiti da se prilikom određenja pojma slobodnog vremena mora uzeti u obzir činjenica da čovek kao celovita ličnost, samostalno i svesno određuje svoje postojanje, svoj odnos prema svetu koji ga okružuje, ali i svoj odnos prema samom sebi. Može se reći da slobodno vreme predstavlja „vid egzistencije koju čovek samostalno bira da bi ostvario proces samorealizacije“ (Mikanović, 2010). U nastavku rada objasnićemo pojam kulture, sa namerom da postavimo dobru osnovu za što bolje razumevanje kulture slobodnog vremena.

Kultura i slobodno vreme

Nastanak kulture vezuje se za nastanak čoveka kao svesnog bića, zapravo, za trenutak kada je čovek postao svestan sebe i svoje delatnosti. Kultura je imanentna odrednica razvoja ljudske civilizacije.

Nikola Božilović, vršeći analizu odnosa između kulture i pojedinca, u svom radu Kontekst kulture: kritika primitivnog uma, navodi zapažanja Rut Benedikt (Benedict, 2005), koja naglašava da „mi moramo shvatiti jedinku onakvu kakva živi u svojoj kulturi, ali i kulturu onakvu kakva živi kroz jedinke“ (Benedict, 1934; prema: Božilović, 2010). Sudbinu jedinke Benediktova vezuje za sudbinu kulture društva. Budući da u stvarnosti društvo i pojedinac nisu protivnici, onda oskudna kultura primorava pojedinca da trpi, dok u bogatoj kulturi on ima izgleda da tu priliku iskoristi. Tako, Rut Benedikt navodi da „nijedan pojedinac ne može stupiti čak ni na prag svojih mogućnosti bez kulture čiji je učesnik, [...] ali i obrnuto nijedna civilizacija ne sadrži u sebi nijedan element koji u krajnjoj analizi ne predstavlja doprinos nekog pojedinca“ (Božilović, 2010).

Zapravo, Rut Benedikt (2005), u studiji Obrasci kulture (Patterns of Culture), kritički govori o nametanju obrazaca zapadne civilizacije najvećem delu zemljine kugle i ističe kako su ponekad čak i veoma „primitivni“ narodi daleko svesniji uloge kulturnih osobenosti od čoveka moderne civilizacije koji manje prisno doživljava različite kulture. Takozvanim „primitivnima“ je potpuno jasno da se ljudski život može urediti na više različitih načina. Iskustva savremenog čoveka po tom pitanju su skromnija. On poznaje samo sopstveni način života i bez mnogo teškoća prihvata istovetnost ljudske prirode i sopstvenih kulturnih merila. Razlika u intelektualnom kapacitetu čoveka savremene civilizacije i „primitivnih“ nije fundamentalna, već relativna. Jasno se nameće odgovor da svaka misao proizilazi iz obrasca date kulture. U daljem radu nastojaćemo da odredimo osnovna obeležja kulture u korelaciji sa slobodnim vremenom.

Poput pojma slobodnog vremena, i pojam kulture ima oznake višeznačnosti, što ukazuje na čitav sistem značenja tog termina. Određenja pojma kulture mogu se razvrstati na kulturalističke, naturalističke, pozitivističke, normativističke i metafizičke. Kako navodi Branković, sve te definicije se zasnivaju na univerzalnom shvatanju kulture prema kojem je ona širi pojam od društva, tako da se kroz kulturu objašnjava samo društvo (Branković, 2009).

Analizirajući određenja pojma kulture kod većeg broja autora, moguće je izdvojiti sledeća zapažanja:

- a) kulturu poseduje samo čovek;
- b) kultura je način života s poštovanjem normi ponašanja;
- c) kultura, pored toga što uključuje duhovne i materijalne vrednosti, podrazumeva održavanje i prenos tradicije, što je čini širim pojmom od pojma društva;
- d) kultura podrazumeva znanje, verovanje, delatnost, moral, zakone i običaje;
- e) kultura podrazumeva proizvodnju novog mišljenja, podstiče otkrića i stvaralaštvo;
- f) kultura doprinosi duhovnom razvoju pojedinca u zajednici (Antić prema: Branković, 2009).

Navedene odrednice doprinose celovitijem sagledavanju odnosa između kulture i slobodnog vremena. Tu se posebno ističu segmenti koji se odnose na kulturu kao način života (uz poštovanje normi ponašanja), kulturu kao proizvodnju novog mišljenja,

otkrića i stvaralaštva, kao i kulturu kao doprinos duhovnom razvoju pojedinca i zajednice. Naglasak je na ovim segmentima, jer oni zapravo predstavljaju gore pomenute uloge slobodnog vremena, a posebno one koje se odnose na razvoj ličnosti, tj. proces samorealizacije i razvijanja stvaralaštva dece i mladih.

Kultura korišćenja slobodnog vremena

Božović navodi kako je čovek „zadivljen intezitetom obmane i, više od toga, on je fasciniran njenim lažnim sjajem, a ono što je najvažnije u toj igri „žmurke“, to je njegova iluzija da osvaja nevidljive prostore slobode [...] gde će mu nova i dinamična sredina lukavo nametnuti rešenja, kao da mu je ostavila puno mogućnosti slobodnog izbora“ (Božović, 1975).

Odnos kulture i slobodnog vremena je izuzetno kompleksan, čije se kauzalne veze teško identifikuju. Kao što je napomenuto, kultura je sastavni deo, ne samo slobodnog vremena, već i celokupnog čovekovog života. Bitan segment samog odnosa između kulture i slobodnog vremena jeste kultura korišćenja slobodnog vremena. Ova dimenzija kulture i slobodnog vremena „omogućava razvijanje sklonosti za kulturu i razvijanje racionalnosti korišćenja slobodnog vremena“ (Branković, 2009). Potpuniji razvoj individue i svesti o kulturnim vrednostima, omogućava kultura korišćenja slobodnog vremena, budući da čovek kreativnim radom u procesu samorealizacije tokom slobodnog vremena izgrađuje sebe kao ličnost, ali samo pod uslovom da je u tom procesu vođen pravim kulturnim vrednostima.

Procesi kojima se formira kultura slobodnog vremena su učenje, razvijanje posebnosti ličnosti i stvaralaštva pojedinca u razvoju vlastite kulture. Proces sudelovanja kulture odnosi se kako na institucionalne, tako i na individualne okvire kulture (Branković, 2009). Uloga kulture u procesu izgrađivanja kulture slobodnog vremena je velika, a ogleda se kroz sledeće segmente:

- a) vreme za „konzumiranje“ ili (su)delovanje u kulturnim aktivnostima;
- b) vreme za lični doprinos razvoju kulture;
- c) vreme za vlastiti kulturni razvoj;
- d) vreme za učenje i usavršavanje u sferi kulture;
- e) vreme za stvaralaštvo u oblasti kulture;
- f) vreme za kritičko promišljanje o kulturi i vlastitom sudelovanju u kulturi (Branković, 2009).

Pored navedenog, neophodno je istaći značaj emocionalne komponente ličnosti za izgrađivanje kulture slobodnog vremena, jer bez formiranih, tkz. emocionalnih kompetencija, ličnost neće izdvajati vreme za: „konzumiranje“ kulture, doprinos razvoju kulture, učenje i usavršavanje u sferi kulture, kao ni za stvaralaštvo i kritičko promišljanje u oblasti kulture. Na osnovu toga, jasno se vidi da je neophodno adekvatnim sredstvima u čovekovo ličnosti izazvati pozitivne emocije, a samim tim i dati mu snažnu želju da pruži lični doprinos kulturnom razvoju celokupnog društva.

Branković (2009) navodi da su brojne analize obima i sadržaja slobodnog vremena mladih i odraslih, pokazale da u kulturnim aktivnostima (su)deluje mali deo društvene populacije gde se posebno ističe mali broj onih koji na bilo koji način učestvuju u visokoj kulturi. Dakle, nasuprot delovanja u visokoj kulturi, društvo nekritički usvaja modele delovanja specifične za masovnu i potrošačku kulturu. Rajka Polić u radu „Odgoj i dokolica“ navodi da sa „razvitkom kapitalizma novac ne postaje samo predmet u eminentnom smislu, nego i vrednost svih vrednosti“, a gde „kreatori potrošačke kulture, obuhvaćeni kapitalističkim ludilom ljudi pristaju zarađivati novac da bi njime mogli kupiti besposlicu u kojoj će moći teško zarađeni novac trošiti na stvari koje im u biti i ne trebaju“ (Polić, 2003).

Potrošačka, masovna kultura i slobodno vreme

Potrošačka orijentacija dovodi do gubljenja pravih vrednosti i stimuliše razvijanje suvišnih umesto viših potreba, dok „potrošačka euforija vodi čoveka u ograničenu egzistenciju, u pasivni hedonizam [...] gde stvari sve više zaklanjaju ljudsku suštinu i umrtvljuju moguće potrebe za većim smislom življenja, svestranijom egzistencijom“ (Božović, 1991). Još je Edgar Moren, krajem 70-ih godina 20-og veka, predvideo da je „era potrošnje tek počinjala, [...] da je masovna kultura hvatala korene u potrošačkoj fazi tehničko-industrijsko-kapitalističko-građevinskih društava [...] odgovarajući životu u kome glad više nije problem, u kome se smanjuje breme najosnovnijih potreba, a gde će čovek potrošač zauzimati sve važnije mesto (Moren, 1979).

Prema shvatanju savremenih teoretičara, želja za trošenjem i menjanjem potrošnih dobara najsnažnije je

prisutna u vreme nakon rada, tj. u periodu slobodnog vremena (Krivokapić, 2008). Sama želja za trošenjem često se posmatra kao oblik bekstva od sfere rada, kao napora i obaveze, gde se pružanjem mogućnosti „slobodnog izbora“ funkcioniše prema sopstvenoj volji. Dejvid Risman smatra da pojedinac u radu oseća suviše kočnica koje se reflektuju na njegovo psihičko stanje, a što kao proizvod daje potrebu za bekstvom od nametnutog ritma i načina rada. Takođe, Risman smatra da pojedinac ima izbor da reaguje na dva načina, od kojih prvi podrazumeva kulturno i umetničko delovanje kojim pojedinac može da se bavi podstaknut i drugim motivima, dok drugi podrazumeva rekreaciju, zabavu, pasivan odmor i potrošnju (Risman 1965; prema: Krivokapić, 2008).

Sagledano iz ovog ugla, sfera potrošnje dobija negativan karakter, jer tako predstavlja neproduktivno trošenje energije koje utiče na gubitak kreativnosti i duhovno osiromašuje čoveka.

U masovnom potrošačkom društvu čovek se postepeno pretvara u pasivnog posmatrača, pojedinac gubi svoju individualnost i postaje sve bezličniji i beznačajniji. Rudi Supek smatra da visoka profesionalizacija masovne kulture kod pojedinca stvara utisak da je „stvaranje nekog dela visokoprofesionalni čin koji pojedinac sa prosečnim sposobnostima ne može da dostigne tako da mu jedino ostaje da u takvim delima uživa“ (Krivokapić, 2008). Razvijanjem takvog stava prema svojim stvaralačkim sposobnostima negativno se utiče na razvoj ličnosti pojedinca, koji zapravo ne shvata da njegovo vlastito izražavanje ima mnogo veću vrednost od gotovog produkta potrošačke kulture.

Međutim, moramo napomenuti da mogućnost potrošnje u slobodnom vremenu ima i svoju pozitivnu stranu. To se, pre svega, odnosi na činjenicu da povećanje potrošnje menja i unapređuje samu dokolicu, čime „ona nije više samo vreme odmora, već isto tako, postepeno, i mogućnost da se živi potrošačkim životom“ (Moren, 1979). Torsten Veblen smatra da „isticanje potrošnje, za dokoličarsku klasu predstavlja sredstvo za sticanje ugleda“ (Veblen 1966; prema: Krivokapić, 2008). Samo neproduktivno trošenje, za ove ljude, predstavlja znak moći i višeg društvenog položaja. Oni kao svoj ideal postavljaju način života koji je karakterističan za sledeći viši sloj stanovništva. Na osnovu toga može se zaključiti

da i sami proizvodi potrošačkog društva nisu dugotrajni. Budući da je njihova svrha, velikim delom, da stvore trenutno osećanje moći, a manje da ostvare njihovu stvarnu namenu. Oni u suštini predstavljaju određen „statusni simbol“. Odnos između potrošača i proizvoda možemo predstaviti kroz „lanac potrošačkog ponašanja“: kratkotrajno imanje → odbacivanje → novo sticanje.

Neproduktivnost pojedinca i nemogućnost izražavanja njegovog ličnog stvaralaštva ima za posledicu nekritički odnos prema društvenim promenama, tj. celokupnoj stvarnosti, a time se pospešuje nezainteresovanost pojedinca da se aktivno uključi u društvenu zajednicu. Možemo se u potpunosti složiti sa tvrdnjom Tene Martinić da se kritički odnos prema proizvodima masovne potrošnje ne može razviti pukim odbijanjem proizvoda savremene civilizacije. Nasuprot tome, neophodno je zauzeti aktivan i produktivan odnos „koji nastaje neprestanim razvijanjem ličnosti“ (Martinić, 1977). Kritičkim odnosom prema potrošnji, kao i zauzimanjem aktivnog i produktivnog stava prema stvarnosti, razvija se individualnost, čime se sprečava gubitak kreativnosti i duhovno siromašenje čoveka.

Zaključak

Životni procesi u savremenom industrijskom društvu odlikuju se i porastom apstraktnosti koja se može uočiti ne samo u širokom i naglom razvoju nauka i umetnosti, već i u svakodnevnim oblastima čovekovog života. Zahtevi za razumevanjem apstraktnih sadržaja i problema ne odnose se više na relativno mali krug visokoškoloovanih stručnjaka. Vreme naučno-tehnološke revolucije u velikoj meri povećava krug ljudi koji moraju biti sposobni da shvate i razumeju apstrakcije koje su proizvod savremenog društva. Da bi ispunio postavljene uslove za opstanak u savremenom dobu, čovek se mora konstantno menjati kroz usvajanje i kreiranje novih tekovina savremene civilizacije, a da bi to uopšte bilo moguće, on mora svoje slobodno vreme organizovati tako da ono bude u funkciji njegovog konstantnog usavršavanja.

Stalni naučno-tehnološki progres, kako prirodnog tako i veštačkog sveta, pored toga što primorava pojedinca da se njemu prilagođava i da se konstantno menja, on u ličnosti neizbežno stvara ono poznato

osećanje nelagodnosti koje se javlja zbog čovekovog konstantnog kašnjenja za tim procesom.

Danas se čovek od samog rođenja usmerava da bude pokoran „kreatorima života sa vrha piramide“, pa tako gotovo da je lišen bilo kakve mogućnosti da ispolji svoje stvaralačke sposobnosti tj. svoju kreativnost. Jednostavno, u tom začaranom krugu pojedinac izbegava bilo kakav napor kojim bi se kroz kreativnu delatnost potvrdio kao humano ljudsko biće koje u procesu fetišizacije nije poprimilo elemente „robotske surovosti“. Odatle se jasno vidi da današnja naučna revolucija i njene psihološke posledice utiču i menjaju pretežno spoljašnju, fizičku sredinu čoveka i snažno utiču na njegov duševni život.

Proučavajući moderno društvo i njegov potrošački karakter, dolazimo do činjenice da je uloga pojedinca u takvom društvu svedena na ulogu potrošača, a da su sve ostale uloge potisnute ili onemogućene. Potreba razvijanja i ostvarivanja ličnosti putem kreativnog izražavanja, kroz aktivno učestvovanje u porodičnim, društvenim, sportskim i drugim aktivnostima, nemaju mogućnost za ispoljavanje, a ni razvoj. Zanemarivanje potreba pojedinca koje potpomažu razvoj ličnosti u skladu sa svojim individualnim mogućnostima, nemaju profitabilnost koja bi bila konkurentna robi i potrebama potrošačke i masovne kulture. Individualno ispoljavanje ne nailazi na odobravanje javnog mnjenja, jer se razlikuje od načina ispoljavanja koje se nudi u masovnim razmerama.

U masovnoj potrošačkoj kulturi na sav glas se promoviše potrošnja šunda i kiča, u kojoj se sve više ispoljava dominacija predmeta u vrednosnim orijentacijama, a istinske kulturne vrednosti zauzimaju sve niže mesto, što dovodi do zaključka da masovna kultura, banalizovanjem materijalnih i duhovnih vrednosti, predstavlja „dobru osnovu“ za razvoj „nekulture slobodnog vremena“.

Kao jedino rešenje za pomenute probleme današnjice možemo izdvojiti izgradnju kulture slobodnog vremena koja je moćno sredstvo za prevenciju i suprotstavljanje asocijalnim oblicima ponašanja tj. produktima nekulture slobodnog vremena. Kako ističe Drago Branković „proces formiranja kulture slobodnog vremena je nedovoljno osmišljen, tako da se često svodi na apostrofiranje značaja porodice, škole, vršnjaka i kulturnih institucija“

(Branković, 2009). Međutim, ipak možemo odrediti suštinu ovog procesa kao osposobljavanje ličnosti za kritičko sagledavanje vrednosti kulture, ali i za vlastitu konzumaciju, participaciju i stvaralaštvo u sferi kulture tokom perioda slobodnog vremena.

Evidentno je da smo ovim radom došli do zanimljivih, ali i naučno relevantnih nalaza koji su nam omogućili jasno uočavanje sve veće potrebe za istraživanjem slobodnog vremena u životima mladih ljudi. Ovim se otvaraju nizovi novih pitanja na koja bi trebalo pokušati da se odgovori u nekim narednim istraživanjima. Neka od tih pitanja su: a) Koji su dominantni faktori u promociji ideja masovne potrošačke kulture? b) Kakve su mogućnosti prevencije i smanjenja negativnih uticaja potrošačkog društva? c) Mogućnosti kreativnog osmišljavanja slobodnog vremena mladih, d) Da li su vaspitne institucije spremne da se prilagode munjevitim promenama i produktima savremenog društva?

Može se konstatovati da su rezultati našeg istraživanja nametnuli nekoliko pedagoških implikacija. Izdvojicemo sledeće: nepohodnost kreiranja uslova potrebnih za osmišljeno realizovanje aktivnosti mladih tokom slobodnog vremena, intezivniji rad na širenju pozitivnih metodičkih iskustava i važnost edukacije nastavnog kadra o značaju pedagoški osmišljenog perioda slobodnog vremena mladih, a koje će biti u funkciji njihovog permanentnog razvoja i napretka.

LITERATURA

- Benedict, R. (2005). *Patterns of culture; with a foreword by Louise Lamphere and a preface by Margaret Mead*. Boston: Mariner Book.
- Božilović, N. (2010). Kontekst kulture - kritika primitivnog uma. *Filozofija i društvo*, 2(21), 71-95. doi:10.2298/FID1302193B
- Božović, R. (1975). *Iskušenja slobodnog vremena*. Novi Beograd: Predsedništvo Konferencije Saveza socijalističke omladine Jugoslavije.
- Božović, R. (1991). *Kultura potreba*. Beograd: Naučna knjiga.
- Branković, D. (2009). Kultura i slobodno vreme. U: *Naučna i duhovna utemeljenost društvenih reformi*. Banja Luka: Filozofski fakultet. 497-508.
- Grandić, R., & Letić, M. (2009). Životni stilovi slobodnog vremena mladih u Srbiji. *Pedagoška stvarnost*, 2013(55), 468-478. Preuzeto sa <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0553-4569/2009/0553-45690906468G.pdf>
- Krivokapić, N. (2008). Slobodno vrijeme i masovna potrošačka kultura. *Sociološka luča*, 2(1), 62-79.
- Markuze, H. (1989). *Čovjek jedne dimenzije*. Sarajevo: Svjetlost.

- Martinić, T. (1977). *Slobodno vrijeme i suvremeno društvo*. Zagreb: Informator.
- Mikanović, B. (2010). Pedagoški aspekti slobodnog vremena. *Radovi*, 13, 163-177.
- Moren, E. (1979). *Duh vremena*. Beograd: Kultura.
- Petrović, J., & Zotović, M. (2010). Isti ili drugačiji - slobodno vreme mladih u Vojvodini i u svetu. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 130, 73-88. doi:10.2298/ZMSDN1030073P
- Polić, R. (2003). Odgoj i dokolica. *Metodički ogledi*, 18(2), 25-37.
- Poštrak, M. (2007). Kvalitet života u slobodno vreme - doprinos sprečavanju prestupničkog ponašanja mladih. *Socijalna misao*, 14(4), 119-138. Preuzeto sa <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0354-401X/2007/0354-401X0704119P.pdf>
- Stepanović, I., Videnović, M., & Plut, D. (2009). Obrasci ponašanja mladih tokom slobodnog vremena. *Sociologija*, 51(3), 247-261. doi:10.2298/SOC0903247S
- Todorović, A. (1978). *Metodologija istraživanja slobodnog vremena*. Beograd: Savremena administracija.
-

Datum prijave rada: 01.10.2013.

Datum prihvatanja rada: 19.11.2013.

Kontakt

Goran Pljakić, Visoka škola strukovnih studija za vaspitače, Ćirila i Metodija 22, Kruševac
E-mail: goran.p@vaspks.edu.rs